

Beleidsplan Dyslexie - talen 2022

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Hoofdstuk 1. Visie dyslexiebeleid	4
Bijbels mensbeeld	4
Dyslectische leerling	4
Hoofdstuk 2. Doelstellingen dyslexiebeleid	5
Hoofdstuk 3. Signalering dyslectische leerlingen	6
Overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs	6
Signalering dyslexie in de brugklas	6
Signalering dyslexie in hogere leerjaren	6
Hoofdstuk 4. Algemeen dyslexiebeleid	8
Hoofdstuk 5. Dyslexiebeleid specifieke talensecties	10
Pedagogisch-didactische begeleiding	10
Vakinhoudelijke begeleiding	10
Duits	10
Engels	11
Frans	11
Nederlands	12
Literatuurlijst	14
Bijlagen	15
Bijlage A. Dyslexiepas	16
Bijlage B. Programma Screening en Diagnose Brugklas Driestar Leiden	18
Bijlage C. Overzichtslijst compensaties Dyslexie	20
Bijlage D. Problemenlijst Dyslexie	21
Bijlage E. Vragenlijst Dyslexiebegeleiding <vak>	23

Voorwoord

Voor u ligt het Beleidsplan Dyslexie - talen van Driestar Leiden. Het is het beleidsplan op het gebied van dyslexie, Echter, specifiek gericht op de talen voor leerlingen in de onder- en bovenbouw.

In het Beleidsplan Dyslexie - talen worden in de hoofdstukken 1 en 2 de visie en de doelstellingen van het dyslexiebeleid van Driestar Leiden beschreven. De wijze waarop dyslexie wordt gesignaleerd is uitgewerkt in hoofdstuk 3. Tenslotte worden in de hoofdstukken 4 en 5 zowel het algemene dyslexiebeleid als het specifieke dyslexiebeleid bij de talensecties Duits, Engels, Frans en Nederlands omschreven.

Hiermee is het Beleidsplan Dyslexie - talen van Driestar Leiden een praktisch document geworden.

Tenslotte willen wij Marijke Bezuijen-Kik bedanken voor het corrigeren van de tekst.

Petra Pruijssers
Christine Vis-de Koning
Leiden, 21 december 2022

Hoofdstuk 1. Visie dyslexiebeleid

Driestar Leiden is een christelijke scholengemeenschap voor voortgezet onderwijs op reformatorische grondslag. Dat betekent dat de school zich wil baseren op de Bijbel en de daarop gebaseerde Drie Formulieren van Enigheid.

Bijbels mensbeeld

De grondslag van de school is bepalend voor onze visie op onderwijs. Wij gaan uit van een Bijbels mensbeeld. Daarom zien wij de leerlingen als unieke schepsels van God. Echter, door de zondeval heeft elk mens fouten en gebreken. Door Gods genade heeft iedere leerling eigenschappen en talenten ontvangen. God vraagt van ons om gaven en talenten in te zetten ten behoeve van Zijn koninkrijk. Het is de taak van de school om uit te gaan van deze persoonlijke gaven. Daarom houdt de school rekening met verschillen tussen leerlingen. Leerlingen ontwikkelen niet zelfstandig; zij leren van vakdocenten en medeleerlingen in zogenaamde leer- en leefgemeenschappen. Dit houdt in dat jongeren sturing, structuur en begeleiding nodig hebben op weg naar de volwassenheid.

Dyslectische leerling

Vanuit deze visie willen wij met name oog hebben voor de dyslectische leerling. Volgens de definitie is dyslexie “een specifieke en hardnekkige lees- en spellingstoornis met een basis in de neurobiologische ontwikkeling, die niet verklaard kan worden door een algemeen leerprobleem, inadequaat onderwijs of sensorische beperkingen” (Tijms et al., 2021, p. 5).

In navolging van de vijfde editie van de Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (American Psychiatric Association, 2022) wordt dyslexie aangemerkt als een neurobiologische ontwikkelingsstoornis, waarbij gezien vanuit het Multiple Deficit Model er sprake is van genetische, neurale, cognitieve en omgevingsfactoren. Hoe groter het aantal factoren, des te meer kans op het ontwikkelen van dyslexie. Tevens kan dyslexie volgens Tijms et al. (2021) gepaard gaan met andere leer- en ontwikkelingsstoornissen (comorbiditeit) zoals dyscalculie, ADHD, ASS, OCD, DCD en TOS. In combinatie met omgevingsfactoren kunnen genetische factoren de ontwikkeling van de hersenfuncties die belangrijk zijn voor het leren lezen beïnvloeden. Immers als dyslexie in de familie voorkomt, heeft een leerling drie tot vier keer meer kans om dyslexie te ontwikkelen (Van der Leij, 2016).

Volgens Dumont (1994) vormt het recoderen de kern van het dyslexieprobleem: het omzetten van een visuele in een auditieve code (technisch lezen) en het omzetten van een auditieve in een visuele code (spellen). Het fonologisch verwerkingsdeficiet wordt gezien als de bepalende cognitieve factor voor het veroorzaken van dyslexie. Het omvat tekorten op het gebied van (1) grafeem(letter)-foneem (klank)koppelingen, (2) foneem-grafeemkoppelingen (fonemisch bewustzijn) en (3) de benoemsnelheid, de snelheid waarmee letters en cijfers benoemd worden (De Jong et al., 2016; Tijms et al., 2021; Van der Leij, 2016).

Functionele geletterdheid wordt beschouwd als een fundamenteel recht om te participeren in de samenleving. Volgens Tijms et al. (2021) heeft ernstige dyslexie dan ook een grote impact op zowel het welbevinden van de dyslecticus als het functioneren in de maatschappij.

Hoofdstuk 2. Doelstellingen dyslexiebeleid

Na eerdere ratificatie van de VN-verdragen omtrent Rechten van het kind (1989) en Rechten van personen met een handicap (2006) werd in 2014 het beleidsprogramma *Passend onderwijs* geïntroduceerd. Leerlingen met een beperking op leer- en/of gedragsgebied krijgen de noodzakelijke onderwijs- of ondersteuningsbehoeften op een reguliere (voortgezette) school samen met leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoeften. Een beperking wordt omschreven als een kenmerk of aandoening van een persoon die zodanig is, dat deze belemmert deel te nemen aan activiteiten, relaties te ontwikkelen en/of regie over eigen leven te voeren (Onderwijsraad, 2020).

Functionele geletterdheid wordt beschouwd als een fundamenteel recht om te participeren in de samenleving. Ernstige dyslexie heeft grote impact op zowel het functioneren in het voortgezet onderwijs als het welbevinden van de dyslectische leerlingen. In het kader van passend onderwijs moet voldaan worden aan de specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van dyslectici.

Drie doelstellingen staan voor Driestar Leiden daarbij centraal:

1. Dyslectici worden in staat gesteld het onderwijs te volgen dat passend is bij hun intelligentie en capaciteiten.
2. Dyslectische leerlingen worden geleerd om met hun hardnekkige lees- en/of spellingstoornis om te gaan.
3. Leerlingen met dyslexie vergroten hun functionele geletterdheid eventueel met de inzet van ondersteunende middelen.

Essentieel daarbij is de taak dat alle vakdocenten onderwijsarrangementen aanbieden, passend bij de specifieke didactische en/of pedagogische behoeften van dyslectische leerlingen.

Hoofdstuk 3. Signalering dyslectische leerlingen

Overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs

Signalering van brugklasleerlingen met de indicatie dyslexie vindt plaats middels aanmeldingsformulieren van aanleverende basisscholen en ouders. Deze informatieoverdracht heeft het voordeel dat dyslectische brugklasleerlingen vanaf het begin van het schooljaar in beeld zijn. Volgens het Protocol Dyslexie Diagnostiek en Behandeling 3.0 (Tijms et al., 2021) moet bij iedere transitie in het onderwijs de dyslexieverklaringen worden geactualiseerd. De interne begeleider dyslexie moet aan het begin van de brugklas in samenspraak met de dyslectische leerlingen de specifieke belemmeringen van de nieuwe onderwijssituatie beschrijven en omzetten in handelingsgerichte adviezen betreffende voorzieningen, compensaties en eventueel dispensaties. Deze adviezen worden vermeld in het leerlingvolgsysteem en op de dyslexiepassen (zie Bijlage A) (Dyslexie centraal, 2022).

Signalering dyslexie in de brugklas

In het voortgezet onderwijs moet aandacht zijn voor (vermoedens van) dyslexie. Eventuele lees- en/of spellingachterstanden moeten vroegtijdig in kaart worden gebracht (Henneman et al., 2013). Op Driestar Leiden vindt signalering van dyslexie plaats aan het begin van de brugklas. In de schoolweken 4-7 worden de signaleringstoetsen voor spelling, technisch en begrijpend lezen afgenomen (zie Bijlage B).

De toetsen worden bij alle brugklasleerlingen afgenomen, inclusief de gediagnosticeerde dyslectici. Elke middelbare school bepaalt zelf welke toetsuitslagen aanleiding geven voor vervolgonderzoek; geadviseerd wordt om verder onderzoek te doen bij de 10% laagst scorende leerlingen ($\leq -1,28$ SD). Leerlingen die opnieuw uitvallen, krijgen gedurende een bepaalde tijd bijlessessies spelling en/of lezen aangeboden (ondersteuningsniveau 3). De bijlessen worden afgesloten met signaleringstoetsen voor spelling en/of technisch lezen.

Leerlingen die ondanks de intensieve bijlessessies van spelling en/of lezen uitvallen op de afsluitende signaleringstoetsen (10% laagst scorende leerlingen, $\leq -1,28$ SD), worden besproken en aangemeld voor een dyslexieonderzoek. Immers, op grond van signaleringstoetsen spelling en/of lezen kan geen diagnose dyslexie worden vastgesteld. Uitsluitend erkende psychologen of orthopedagogen kunnen dyslexierapporten met bijbehorende verklaringen afgeven. In de dyslexieverklaring wordt expliciet aangegeven welke factoren er vastgesteld zijn en welke belemmeringen de dyslectische leerling ondervindt bij het volgen van onderwijs. Tevens wordt aangegeven welke voorzieningen, compensaties en eventueel dispensaties voor de dyslecticus essentieel zijn (zie Bijlage C).

Signalering dyslexie in hogere leerjaren

Ondanks het toetsen op reguliere tijden in het basisonderwijs en het afnemen van signaleringstoetsen lezen en spelling in de brugklas, komen sommige leerlingen pas in hogere leerjaren in beeld door problemen met studeren lezen, het automatiseren van rekenvaardigheden en met name bij het vreemdetalenonderwijs (Dyslexie centraal, 2022).

Deze leerlingen beschikken vaak over verscheidene compenserende strategieën, zodat de zwakke lees- en spellingprestaties niet eerder zijn opgemerkt (Ruijsenaars & Ghesquière (Reds.), 2002). Driestar Leiden heeft het beleid dat bij vermoedens van dyslexie in hogere leerjaren de uitslag van de signaleringstoets spelling van de brugklas opnieuw geanalyseerd wordt. Vervolgens wordt bij de desbetreffende leerling de diagnostiserende spellingtoets (PI-dictee) afgenomen. De uitslagen, gecombineerd met Cito-scores en leerprestaties bij vreemde talen, bepalen of er een dyslexieonderzoek wordt aangevraagd. Bijlessessies spelling (ondersteuningsniveau 3) zijn in hogere

leerjaren niet noodzakelijk. Het aanleveren van gegevens voor een dyslexieonderzoek is wat betreft verklarende en handelingsgerichte diagnose op deze (kalender)leeftijd complexer. Voor diagnostiek in hogere leerjaren van het voortgezet onderwijs zijn de criteria van achterstand gelijk aan de criteria voor de brugklas; leerlingen die behoren tot de 10% zwakste lezers óf spellers komen nog steeds in aanmerking voor een dyslexieonderzoek.

Hoofdstuk 4. Algemeen dyslexiebeleid

Uitsluitend leerlingen met een door erkende psychologen of orthopedagogen afgegeven dyslexierapport met bijbehorende verklaringen, komen in aanmerking voor dyslexiepassen waarop aangegeven zijn welke voorzieningen, compensaties en eventueel dispensaties voor de dyslecticus essentieel zijn (zie Bijlage C). Deze adviezen zijn eveneens vermeld in het leerlingvolgsysteem.

Voor het effectief uitvoeren van het algemeen dyslexiebeleid zijn de volgende zaken essentieel:

1. De eisen van het Centraal Examen zijn leidend bij het vaststellen van het dyslexiebeleid. Immers, alle leerlingen moeten voldoen aan dezelfde eindtermen.
2. De wijze waarop faciliteiten, compensaties en eventueel dispensaties voor dyslectische leerlingen worden vormgegeven, geldt voor alle vaksecties van Driestar Leiden.
3. In uitzonderlijke gevallen kan het voorkomen dat een leerling geen slagingskans heeft voor een tweede moderne vreemde taal. In dergelijke situaties kan via het interne zorgoverlegteam een aanvraag worden ingediend voor dispensatie. De locatiedirecteur verleent, na melding bij de Inspectie van het Onderwijs, de dispensatie.
4. Door de zorgcoördinator, vakdocenten, interne begeleider dyslexie en dyslexiecoach wordt gestreefd naar het op de juiste wijze inzetten van toegestane tools voor dyslectici. Het vroegtijdig aanleren adequaat om te gaan met hun beperking heeft een positieve doorwerking op eventuele vervolgopleidingen en hun latere beroep (zie Bijlage D).
5. Vakdocenten voorzien in de specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van dyslectische leerlingen, zodat zij in staat worden gesteld het onderwijs te volgen dat passend is bij hun intelligentie en capaciteiten.
6. Vakdocenten nemen kennis van de in het leerlingvolgsysteem en op de dyslexiepassen vermelde faciliteiten. Deze compensaties of dispensaties worden toegepast in de lespraktijk conform de door de vaksecties opgestelde afspraken.
7. Aan het begin van een schooljaar bespreken talendocenten de aangeboden compensatie(s) met de desbetreffende dyslectische leerlingen. Als leidraad voor dergelijke gesprekken kan gebruik worden gemaakt van Bijlage E. Compensaties of dispensaties worden toegepast in de lespraktijk conform de door de talensecties opgestelde afspraken (Zie Hoofdstuk 5).
8. Driestar Leiden verwacht een goede leerinspanning van de dyslectische leerling in combinatie met een betrokken houding van de ouder(s) of verzorger(s) om met elkaar een goede balans te bewaken.

In het kader van het algemeen dyslexiebeleid zijn verscheidene compensatiemaatregelen voor alle talensecties van toepassing. Deze maatregelen, gecombineerd met een omschrijving van de daarvoor geldende richtlijnen, worden in Tabel 1 beschreven. De toepassing ervan voor de individuele dyslecticus hangt af van de aanbevolen voorzieningen zoals vermeld in het door erkende psychologen of orthopedagogen afgegeven dyslexierapport met bijbehorende verklaring. Deze faciliteiten staan ook vermeld in het leerlingvolgsysteem en op de dyslexiepas.

Tabel 1. *Omschrijving compensatiemaatregelen in combinatie met de richtlijnen voor de talensecties van Driestar Leiden*

Omschrijving compensatiemaatregelen	Omschrijving richtlijnen talensecties
-------------------------------------	---------------------------------------

Lesstofprogrammering	Dyslectici volgen zoveel mogelijk het lesstofprogramma
Extra tijd	De toegestane extra examen- en/of toetstijd: 20% van totale tijd. Bij lange (niet-examen)toetsen en geen mogelijkheid tot extra tijd kan gekozen worden voor 20% minder opgaven. Bij luistertoetsen tijdens het pta krijgt de leerling de wettelijk toegestane extra leestijd.
Lettertype	Altijd aanbevolen: schreefloos lettertype, lettergrootte 12. Toetsen op A4-formaat mits vermeld op de dyslexiepas.
Toetsen op laptop	Dyslecticus maakt uitsluitend s.o.'s en repetities op de laptop mits aangegeven op de dyslexiepas. Dyslecticus is zelf verantwoordelijk voor halen en wegbrengen van de laptop. Dyslecticus is zelf verantwoordelijk voor het correct en op tijd versturen (of uitprinten) van de s.o.'s en repetities.
Spellingcontrole	Vakdocent geeft toestemming tot activeren van de spellingcontrole. Zonder toestemming dus geen gebruik van de spellingcontrole. Bij misbruik verliest de dyslecticus tijdelijk het recht te werken op een laptop.
Mondelinge overhoringen	Per periode mogen alle m.o.'s als één s.o.-cijfer ter compensatie meetellen (weging: 1). Vakdocent bepaalt het aantal m.o.'s per periode (minimaal één).
Vocabulaire	Vakdocent draagt zorg dat elke dyslecticus toegang heeft tot voorgelezen vocabulairelijsten. Vakdocent helpt de leerling (indien nodig) met het leren gebruiken van de ondersteunende middelen. Dyslecticus moet zich voldoende inzetten en dit desgevraagd kunnen aantonen d.m.v. gebruikt oefenmateriaal (klankschrift, woordkaartjes, oefenblaadjes, WRTS).
Grammaticaregelkaarten	Grammaticaregelkaarten worden eventueel gebruikt bij repetities mits expliciet op de dyslexiepas is aangegeven.
Leesvaardigheid	Extra leestijd: + 20 % Dyslecticus kan bij het examen recht hebben op gebruik van ClaroRead mits op dyslexiepas aangegeven. Het is mogelijk voor leerlingen die zeer dyslectisch zijn en vaak gebruik maken van ClaroRead dat een docent (delen van) de tekst voorleest. Gebruik van (digitale) luisterboeken wordt aanbevolen.
Luistervaardigheid	Kijk- en luistertoetsen mogen apart worden afgenomen. Er is een aparte variant met verlengde luisterpauzes. Gewone lessituatie: voor de kijk- en luistertoetsen meer tijd bieden om de vragen door te lezen, kernwoorden te markeren en aantekeningen te maken.

Hoofdstuk 5. Dyslexiebeleid specifieke talensecties

Zoals alle leerlingen onderling verschillen, verschillen ook leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften op het gebied van lezen en/of spellen van elkaar; iedere dyslecticus is uniek (Dyslexie Centraal, 2022).

Sociaal-emotionele begeleiding

Veel dyslectische leerlingen ervaren in het voortgezet onderwijs problemen bij het (vreemde) talenonderwijs. Steeds opnieuw worden dyslectici geconfronteerd met wat zij als moeilijk ervaren: lezen en schrijven. Vaak hebben zij ook problemen met executieve functies (plannen en organiseren). Dat heeft zijn weerslag op hun sociaal-emotioneel functioneren zoals laag zelfvertrouwen, faalangst, beperkte leermotivatie, vermijdingsgedrag en depressiviteit (Henneman et al., 2013; Ruijsenaars & Ghesquière (Reds.), 2002; Van der Leij, 2016).

Het is daarom essentieel dat de interne begeleider dyslexie en talen docenten met oplossingsgerichte gesprekken een luisterend oor bieden voor de ondersteuningsbehoeften op sociaal-emotioneel gebied. Tijdens deze gesprekken staan relatie, competentie en autonomie centraal (Van Druenen & De Krosse, 2016).

Pedagogisch-didactische begeleiding

Hoe meer hulp binnen de klas geboden wordt, hoe groter het leerrendement van dyslectici. Het is volgens Van Druenen en De Krosse (2016) essentieel dat talen docenten een veilig leerklimaat creëren in de klas, waarin tegemoet wordt gekomen aan de onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van dyslectische leerlingen.

Daarom worden verschillende ondersteuningsniveaus, gebaseerd op het concept van response to intervention, onderscheiden in het (vreemde)talenonderwijs (Dyslexie Centraal, 2022).

Ondersteuningsniveau 1. Talen docenten moeten goed talenonderwijs verzorgen. Dat impliceert interactieve, gedifferentieerde directe instructie: differentiatie in instructie, structuur, leerstof, leertijd, toetsen en naar leerstijlen. Het omvat ook gerichte individuele feedback op de leerprestaties; immers dyslectici hebben een achterstand in woordenschat dat voortdurend gevolgen heeft voor de vier taaldomeinen, te weten lees-, luister-, schrijf- en spreekvaardigheid. Aangepaste toetsfaciliteiten, zoals extra tijd en aangepaste normering, vallen daar ook onder (Henneman et al., 2013).

Ondersteuningsniveau 2. Talen docenten bieden binnen de lessen extra instructie en oefentijd aan dyslectische leerlingen die relatief zwak presteren. (Dyslexie Centraal, 2022: Van der Leij, 2016).

Vakinhoudelijke begeleiding

Dyslexie beïnvloedt het verwerven van (moderne vreemde) talen. Bij sommige moderne vreemde talen zijn er weinig overeenkomsten tussen de fonemen en de grafemen. Een factor die de taalverwerving voor dyslectici bemoeilijkt (Tops & Boons, 2020).

Het is volgens Van Druenen en De Krosse (2016) essentieel om voortdurend -in samenspraak met dyslectische leerlingen- te voldoen aan de individuele onderwijs- en ondersteuningsbehoeften bij het (vreemde)talenonderwijs (zie Bijlage E).

Duits

In de gebruikte Duitse lesmethoden wordt op alle niveaus aandacht besteed aan klank-tekens koppelingen.

Normering

Wat betreft de beoordeling van schriftelijk werk: spellingfouten worden half zo zwaar berekend vergeleken met niet-dyslectische leerlingen; de normering wijkt niet af voor dyslectici.

Engels

Normering

Toetsen. Bij het toetsen van woordjes tellen spellingfouten voor dyslectische leerlingen niet mee. Wel moet duidelijk zijn dat het juiste woord wordt bedoeld.

Brieven en/of e-mails. Hierbij geldt hetzelfde: de spellingfouten van dyslectici tellen niet mee. Fouten in grammatica worden gewoon fout gerekend. In hogere niveaus is dit soms lastig: is iets een grammaticale fout of een spellingfout? In deze gevallen mag een docent deze regel ook toepassen. Als een leerling een brief of e-mail op de pc maakt met spellingcorrector, gelden er geen aanpassingen in de normering.

Compensatieregeling

Leesdossier. Voor het leesdossier in de bovenbouw havo/vwo gelden voor dyslectische leerlingen aangepaste regels. Bovenbouw havo/vwo: drie boeken per schooljaar van één niveau lager in vergelijking met leerlingen zonder dyslexie.

Afwijkend: voor alle leerlingen in havo-5 en vwo-6 geldt: een titel lezen uit de door de sectie Engels gekozen selectie. Voor dyslectische leerlingen geldt: één niveau lager in vergelijking met leerlingen zonder dyslexie.

Binnen het vmbo moeten leerlingen per leerjaar 25 punten lezen. Dit mag maximaal 1 boek van niveau 4 zijn. Dyslectische leerlingen mogen een extra boek van 4 punten lezen.

ClaroRead. Examens van voorgaande jaren zijn beschikbaar op ClaroRead en mogen door de leerlingen gebruikt worden om hun leesvaardigheid te vergroten.

Het is mogelijk (voor leerlingen die zeer dyslectisch zijn en vaak gebruik maken van ClaroRead) dat de docent delen van de tekst voorleest voor een of meerdere leerlingen. Dit kan alleen als de klassengrootte dit toelaat. (Of als een leerling bijvoorbeeld in de pauze of na schooltijd hiervoor terugkomt.)

Grammaticaregelkaarten. Alhoewel het gebruik van grammaticaregelkaarten niet wordt gestimuleerd (grammatica is geen oefje of formule, maar een taalvaardigheid om je uit te drukken), kan het voor sommige vmbo-leerlingen beter zijn een aantal regels voor zich te hebben. Soms raken ze door de hoeveelheid leerstof van slag.

Alleen voor de onderbouw vmbo is daarom besloten grammaticaregelkaarten te gebruiken bij een aantal grammaticale onderwerpen. Deze regelkaarten mogen alleen gebruikt worden als de dyslectische leerlingen aangeven deze nodig te hebben.

Frans

De keuze van de compensatieregels wordt gebaseerd op de door de deskundigen vastgestelde deficiënties. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen compensatie bij lees – en/of spellingdyslexie. Wanneer er geen specifieke vermelding is aangegeven, dan bepaalt de vakdocent de richtlijn.

Normering

Spellingfouten die niet vallen onder grammaticale fouten en auditief goed geschreven zijn en waarbij het woord herkenbaar is, worden wel aangestreept maar niet fout gerekend.

Bij gemaakte repetities met grammaticaregelkaarten wordt de normale normering toegepast.

Compensatieregeling

Grammaticaregelkaarten. Grammaticaregelkaarten worden gebruikt bij repetities mits expliciet op de dyslexiepas aangegeven. Er zijn losse regelkaarten per hoofdstuk en per niveau.

Spellingcontrole. De vakdocent geeft toestemming tot activeren van de spellingcontrole. Zonder toestemming dus geen gebruik van de spellingcontrole.

Bij vocabulairetoetsen wordt geen gebruik gemaakt van spellingcontrole. Bij brieven of schrijfoopdrachten wordt spellingcontrole wel gebruikt. Een dyslecticus vraagt altijd vooraf toestemming tot activeren spellingcontrole. De vakdocent bepaalt of het onderdeel geschikt is om wel/niet met spellingcontrole gemaakt te worden. Er is geen soepelere normering bij gebruik van spellingcontrole.

Dispensatie

De vakdocent kan aan de mentor en dyslecticus het advies geven vervangende lesstofopdrachten Frans of algehele dispensatie aan te vragen voor het vak.

Nederlands

Tot slot geven wij een overzicht van de bindende afspraken die de bezinning op dit thema hebben opgeleverd. Bij sommige punten vinden wij het van belang een korte toelichting te geven. Deze afspraken zijn een aanvulling van onze sectie op de landelijk geldende examenregeling. Het lijkt ons gerechtvaardigd op sommige punten onderscheid te maken tussen leerlingen uit havo, vwo en vmbo.

Normering

In het volgende schema staat, uitgesplitst naar niveau en leerjaar, welk percentage spelfouten niet wordt meegerekend bij de vaststelling van het cijfer.

	Klas 1	Klas 2	Klas 3	Klas 4	Klas 5	Klas 6
havo/vwo	20%	10%	10%	0	0	0
vmbo-gt	50%	25%	0	0		
vmbo-k	100%	50%	25%	0		
vmbo-b	100%	100%	50%	25%		

De aanpassing in de normering bij spellingonderdelen wordt voor alle niveaus lager naarmate het leerjaar hoger wordt. In de eerste plaats omdat het zaak is dat een leerling in de brugklas naar het juiste niveau wordt bevorderd. Dyslexie moet hierin zo min mogelijk een belemmerende factor vormen. In de tweede plaats vormt het onderdeel *spelling* in de bovenbouw slechts een klein onderdeel van het curriculum bij het vak Nederlands. Ook wennen leerlingen aan het feit dat in de bovenbouw geen aangepaste normering geldt bij examentoetsen.

Compensatieregeling

Dyslexiepas. Een leerling heeft, wanneer dit staat aangegeven op zijn dyslexiepas, onder andere recht op het gebruik van een ClaroRead en/of tijdverlenging bij toetsen (officieel 17 procent van de originele tijd extra; dat is bijvoorbeeld 30 minuten op het havo-examen Nederlands van origineel 180 minuten).

Grammaticaregelkaarten. Het gebruik van grammaticaregelkaarten tijdens toetsen is alleen op het vmbo toegestaan in overleg met de docent. De leerling krijgt in dat geval geen compensatie in de normering. In de afdelingen havo en vwo is het gebruik van grammaticaregelkaarten niet toegestaan. Het verdient aanbeveling leerlingen de regels te laten leren voor een cijfer.

Spellingcontrole. Het gebruik van een laptop met spellingcontrole is toegestaan in de onderbouw, mits het geen toetsing van het onderdeel *spelling* betreft.

Leesdossier. Voor het leesdossier in de bovenbouw havo/vwo gelden voor dyslectische leerlingen aangepaste regels:

havo-4/5: geen 12, maar 9 boeken met in totaal 27 punten.

vwo-4/5: geen 18, maar 14 boeken met in totaal 42 punten.

Voor het leesdossier gelden voor vwo-leerlingen zogenaamde *periodeverlichtingen*: een dyslectische leerling mag naar keuze minderen (van totaal 12 naar 9 boeken), maar wel onder de voorwaarde dat ieder van de zes perioden met minstens één titel vertegenwoordigd blijft.

Hiermee wordt ruimschoots voldaan aan de landelijke eis: 8 boeken voor havo, 12 boeken voor vwo.

Literatuurlijst

- American Psychiatric Association (2022). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-5 (5e druk)*.
- De Jong, P. F., De Bree, E. H., Henneman, K., Kleijnen, R., Lykens, E. H. M., Rolak, M., Struiksmā, A. J. C., Verhoeven, L., & Wijnen, F. N. K. (2016). *Dyslexie: Diagnostiek en behandeling: Brochure van de Stichting Dyslexie Nederland (SDN) (5^e herziene druk)*. Stichting Dyslexie Nederland.
- Driestar College (2014). *Beleidsnotitie Dyslexie*.
- Dumont, J. J. (1994). *Dyslexie: Theorie, diagnostiek, behandeling (3^e druk)*. Lemniscaat.
- Dyslexie Centraal (2022). *Alles over leesproblemen en dyslexie in onderwijs en zorg: Weten, Doen, Leren*. Geraadpleegd op 10 januari 2022, van <https://www.dyslexiecentraal.nl/voortgezet-onderwijs>
- Dyslexie Centraal (2022). *Protocol Dyslexie Diagnostiek en Behandeling 3.0*. Geraadpleegd op 24 januari 2022, van <https://www.dyslexiecentraal.nl/voortgezetonderwijs>
- Henneman, K., Bekebrede, J., Cox, A., & De Krosse, H. (2013). *Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs: Handreiking voor directie, middenmanagement en docenten*. Masterplan Dyslexie.
- Onderwijsraad (2020). *Steeds inclusiever*. Geraadpleegd op 7 februari 2022, van <https://www.onderwijsraad.nl/binaires/onderwijsraad/documenten/adviezen/2020/06/23/steeds-inclusiever/steeds+inclusiever.pdf>
- Poleij, C., & Stikkelbroek, Y. (2009). *Dyslexie de baas! Aanpak van psychosociale problemen van jongeren met dyslexie*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Ruijsenaars, A. J. J. M., & Ghesquière, P. (Eds.) (2002). *Dyslexie en dyscalculie: ernstige problemen in het leren lezen en rekenen: Recente ontwikkelingen in onderkenning en aanpak*. Uitgeverij Acco.
- Tijms, J., De Bree, E. H., Bonte, M., De Jong, P. F., Loykens, E. & Reij, R. (2021). *Protocol Dyslexie Diagnostiek en Behandeling – versie 3.0: Versie 0.99*. Geraadpleegd op 24 januari 2022, van <https://www.nkd.nl/app/uploads/2021/09/Protocol-Dyslexie-Diagnostiek-en-Behandeling-3.0-versie-0.99.pdf>
- Tops, W., & Boons, G. (2020). *Dyslexie en moderne vreemde talen: Gids voor leerkrachten, hulpverleners en ouders (3^e druk)*. Garant.
- Van der Leij, A. (2016). *Dit is dyslexie: Achtergrond en aanpak*. Uitgeverij Lannoo nv.
- Van Druenen, M., & De Krosse, H. (2016). *Dyslexie: van theorie naar praktijk in de klas: Werkboek voor talentcenten in het vo*. Masterplan Dyslexie.

Bijlagen

Bijlage A. Dyslexiepas

Hieronder ziet u een voorbeeld van een dyslexiepas.

Naam leerling:
Klas:

Faciliteiten:

- Aangepaste normering van de spelling in de onderbouw.
- Inzetten van audio/ClaroRead bij talen.
- Inzetten van audio/ClaroRead bij de overige vakken.
- Het (laten) voorlezen van Cito-toetsen.
- Luistertoetsen met verlengde luisterpauzes.
- Extra tijd bij toetsen bij talen (maximaal 20%).
- Extra tijd bij toetsen bij rekenvakken (maximaal 20%).
- Extra tijd bij toetsen bij overige vakken (maximaal 20%).
- Verstrekken van een kopie van aantekeningen.
- Verstrekken van een kopie van antwoordenbladen.
- Gebruik laten maken van hoofdtelefoons.
- Inzetten van luisterboeken voor leesdossiers.
- Inzetten van voorleeshulp.

Achterzijde:

Eerlijkheidsverklaring

Het gebruik van een hulpmiddel, in mijn geval ClaroRead, brengt extra verantwoordelijkheden met zich mee. Ik kan goed met deze verantwoordelijkheden omgaan, ik laat dit zien door ondertekening van deze eerlijkheidsverklaring.

Ik beloof dat ik toetsen op een eerlijke manier maak. Tijdens toetsen gebruik ik alleen de voorleesfunctie van ClaroRead, verder geen enkel ander programma, mogelijkheid of internet. Ook beloof ik dat ik geen toetsen zal opslaan of doorsturen naar anderen.

Handtekening: .....

Bijlage B. Programma Screening en Diagnose Brugklas Driestar Leiden

Week	Toetsmateriaal	Normering
week 1-3	Rt-lessen voor dyslectici opstarten	
week 4-7	Screening spelling: <i>Het wonderlijke weer</i>	vmbo-b/k: 30 ft vmbo-gt: 25 ft havo/vwo: 17 ft
	Screening technisch lezen: <i>Hoe gevaarlijk is een tekenbeet?</i>	vvmbo-b/k: 135 woorden/inh onvoldoende vmbo-gt: 152 woorden/inh onvoldoende havo/vwo: 177 woorden/inh onv
	Screening: begrijpend lezen: <i>Cito-0 (begrijpend lezen)</i>	
week 6-10	Instructie: leestips voor zwakke lezers	
	Diagnose spelling: <i>De Nieuwe Kerk</i>	vmbo-b/k: 33 ft vmbo-gt: 25 ft havo/vwo: 20 ft
week 10-13	Bijlessen spelling opstarten	
	Diagnose lezen: <i>Brus-A</i> <i>Klepel-A</i>	vmbo-b/k: BLN 50 vmbo-gt: BLN 60 havo/vwo: BLN 70 Vaardigheidsscore: D en E
week 17	Tussentoets spelling: <i>De Nieuwe Kerk</i>	vmbo-b/k: 27 vmbo-gt: 19 havo/vwo: 14
week 30	Bijlessen lezen en spelling afronden	
week 32	Eindtoets spelling (na 10x bijles spelling): <i>Het wonderlijke weer</i> Indien noodzakelijk: <i>Pl-dictee</i>	vmbo-b/k: 25 ft vmbo-gt: 20 ft havo/vwo: 15 ft
	Eindtoets lezen (na 10x bijles lezen): <i>Brus-A</i> <i>Klepel-A</i>	vmbo-b/k: BLN 50 vmbo-gt: BLN 60 havo/vwo: BLN 70 Vaardigheidsscore: D en E

week 36-40	Namenlijst (nieuwe) brugklasleerlingen met dyslexie	
------------	--	--

Bijlage C. Overzichtslijst compensaties Dyslexie

Ondersteunende onderwijsmiddelen op het gebied van dyslexie:

- Aangepaste normering van de spelling in de onderbouw.
- Inzetten van audio/ClaroRead bij talen.
- Inzetten van audio/ClaroRead bij de overige vakken.
- Het (laten) voorlezen van Cito-toetsen.
- Luistertoetsen met verlengde luisterpauzes.
- Extra tijd bij toetsen bij talen (maximaal 20%).
- Extra tijd bij toetsen bij rekenvakken (maximaal 20%).
- Extra tijd bij toetsen bij overige vakken (maximaal 20%).
- Verstrekken van een kopie van aantekeningen.
- Verstrekken van een kopie van antwoordenbladen.
- Gebruik laten maken van hoofdtelefoons.
- Inzetten van luisterboeken voor leesdossiers.
- Inzetten van voorleeshulp.

Bijlage D. Problemenlijst Dyslexie

Welke problemen ervaar jij met dyslexie?

Lees de volgende 50 stellingen door en kruis jouw antwoord aan.

Voorbeeld: Ik heb problemen op de huidige school.

0 = helemaal niet (kruis de 0 aan als het helemaal niet bij jou past)

1 = een beetje of soms (kruis de 1 aan als het een beetje of soms bij jou past)

2 = duidelijk of vaak (kruis de 2 aan als het duidelijk is of vaak bij jou past)

Problemen in het schoolleven:

1 Moeite met de spelling van Nederlands.	0	1	2
2 Moeite met het schrijven in goede zinnen bij Nederlands.	0	1	2
3 Moeite met de grammatica van Nederlands.	0	1	2
4 Een lager leestempo in vergelijking met klasgenoten.	0	1	2
5 Moeite met het hardop voorlezen in de klas.	0	1	2
6 Moeite met het begrijpen van teksten.	0	1	2
7 Bij het schrijven woorden overslaan of dubbel opschrijven.	0	1	2
8 De volgorde van de letters in een woord verkeerd opschrijven.	0	1	2
9 Moeite met het nauwkeurig lezen van opdrachten bij alle schoolvakken.	0	1	2
10 Moeite met de spelling van de vreemde talen.	0	1	2
11 Moeite met de grammatica van de vreemde talen.	0	1	2
12 Moeite met de uitspraak van woorden.	0	1	2
13 Moeite met het leren van de betekenis van woorden uit een vreemde taal.	0	1	2
14 Moeite met het bijhouden van het tempo bij luistertoetsen.	0	1	2
15 Cijfers en lettercombinaties verwisselen 74 in plaats van 47 of <i>ue</i> in plaats van <i>eu</i> .	0	1	2
16 Moeite met het tempo bijhouden bij het maken van aantekeningen.	0	1	2
17 Moeite met het kunnen concentreren bij leesopdrachten.	0	1	2
18 Moeite met het kunnen concentreren bij schrijfopdrachten.	0	1	2
19 Vaak wisselend presteren, wat de ene keer goed gaat, mislukt de keer erop.	0	1	2
20 Slecht handschrift.	0	1	2
21 Moeite met het instampen van rijtjes.	0	1	2
22 Moeite met het plannen van je huiswerk.	0	1	2
23 In vergelijking met klasgenoten heel veel tijd besteden aan je huiswerk.	0	1	2
24 Moeite om je zelf te blijven motiveren.	0	1	2
25 Uitgelachen worden om je fouten door medeleerlingen.	0	1	2
26 Leerkrachten, die zich niet houden aan de afspraken op je dyslexiekaart.	0	1	2
27 Leerkrachten die denken dat alle dyslectici precies dezelfde problemen hebben en precies dezelfde ondersteuning nodig hebben.	0	1	2
28 Leerkrachten die onvoldoende weten wat dyslexie inhoudt.	0	1	2
29 Machteloos voelen omdat je niet meer weet op welke manier je je prestaties zou kunnen verbeteren.	0	1	2
30 Schaamtegevoelens omdat je niet voldoet aan je eigen verwachtingen of aan de verwachtingen van anderen.	0	1	2

31 Gevoelens van frustratie rondom het leren op school.	0	1	2
32 Faalangst bij lees- en schrijfoopdrachten.	0	1	2
Problemen in het alledaagse leven:			
33 Moeite met het lezen van de ondertiteling van films.	0	1	2
34 Moeite met het onthouden van meerdere opdrachten tegelijkertijd (bv. Ga naar de keuken en neem de hagelslag en een vaatdoekje mee).	0	1	2
35 Moeite met het onthouden van namen.	0	1	2
36 Moeite met het uit elkaar houden van links en rechts.	0	1	2
37 Moeite met het verwerken van informatie waarbij je alleen maar kunt luisteren (zonder plaatjes en zonder schema).	0	1	2
38 Moeite met vlot reageren in een gesprek en je vlot kunnen uitdrukken (woordvindingsproblemen).	0	1	2
39 Moeite met het snel aanleren van nieuwe vaardigheden (typen, skaten....).	0	1	2
40 Moeite met het onder tijdsdruk iets moeten doen.	0	1	2
41 Moeite met het beantwoorden van e-mails.	0	1	2
42 Moeite met het foutloos overnemen van internetadressen.	0	1	2
43 Moeite met het invullen van formulieren.	0	1	2
44 Moeite met het lezen van gebruiksaanwijzingen.	0	1	2
45 Moeite met het onthouden van telefoonnummers.	0	1	2
46 Moeite met het intypen van telefoonnummers.	0	1	2
47 Moeite met het onderhouden van een vriendenkring, omdat de school veel aandacht opeist.	0	1	2
48 Geen hobby's hebben omdat de school teveel tijd vergt.	0	1	2
49 Het vermijden van schrijftaken in de nabijheid van leeftijdgenoten.	0	1	2
50 Je minder voelen dan anderen.	0	1	2

(Poleij & Stikkelbroek, 2009, pp 118-119).

Bijlage E. Vragenlijst Dyslexiebegeleiding <vak>

Vragenlijst Dyslexiebegeleiding <vak>	
Naam:	Datum:
<i>Vraag 1: Op welke manier vormt dyslexie een probleem voor jou bij <vak>?</i>	
<i>Vraag 2: Hoe heb jij deze problemen tot nu toe kunnen oplossen/verminderen?</i>	
<i>Vraag 3: Ik zou graag wat beter in beeld krijgen hoe jij vindt dat het nu gaat met <vak>? (Kies een cijfer tussen 0 en 10). Wat maakt dat jij er dit cijfer aan geeft en niet meer of minder? Het is de bedoeling dat de leerling aangeeft welke dingen er wel goed gaan en welke rol hij daarin heeft. Hetzelfde geldt voor dingen die nog niet goed gaan.</i>	
<i>Vraag 4: Wat kan jij doen zodat je een punt hoger kunt geven voor de manier waarop het gaat met jou bij <vak>?</i>	
<i>Vraag 5: Hoe kan ik jou helpen om dit hogere cijfer te behalen?</i>	
<i>Vraag 6: Welke afspraken kunnen wij maken voor het vervolg? En wie neemt het initiatief daartoe?</i>	

(Van Druenen & De Krosse, 2016, p. 16)